

اثربخشی آموزش رفتارهای اجتماعی بر بهبود مهارت‌های اجتماعی نوجوانان کم‌توان ذهنی

سیده سمیه جلیل آبکنار^۱، *محمد عاشوری^۲، غلامعلی افروز^۳

چکیده

هدف: هدف این پژوهش، بررسی میزان اثربخشی آموزش رفتارهای اجتماعی بر بهبود مهارت‌های اجتماعی نوجوانان دختر کم‌توان ذهنی ۱۴ تا ۱۸ ساله در استان مازندران است.

روش بررسی: در مطالعه شبه‌آزمایشی حاضر با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون، با گروه کنترل و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای و چندمرحله‌ای، چهل نوجوان دختر کم‌توان ذهنی ۱۴ تا ۱۸ ساله، انتخاب و به‌طور تصادفی در گروه آزمایش و گروه کنترل جایگزین شدند، به‌طوری‌که هر گروه بیست نفر بود. به اعضای گروه آزمایش، رفتارهای اجتماعی در هشت جلسه نود دقیقه‌ای در یک‌ماه، آموزش داده شد؛ ولی به گروه کنترل آموزشی داده نشد. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، آزمون هوشی ریون و مقیاس مهارت‌های اجتماعی ماتسون بود. داده‌های به‌دست‌آمده با استفاده از تحلیل کوواریانس چندمتغیری تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج پژوهش حاضر نشان داد که میانگین نمره‌های مهارت‌های اجتماعی گروه آزمایش به‌طور معناداری بیشتر از گروه کنترل بود ($P < 0/05$). همچنین، میانگین نمره‌ها در همه خرده‌مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی، شامل مهارت‌های اجتماعی مناسب، رفتارهای غیراجتماعی، پرخاشگری و تکانشی، برتری طلبی و اطمینان زیاد به‌خود، رابطه با همسالان، در مرحله پس‌آزمون، در گروه آزمایش به‌طور معناداری افزایش یافته بود ($P < 0/05$).

نتیجه‌گیری: برنامه آموزشی رفتار اجتماعی، باعث بهبود مهارت اجتماعی در نوجوانان کم‌توان ذهنی شد؛ بنابراین برنامه‌ریزی برای آموزش رفتار اجتماعی به این نوجوانان اهمیت ویژه‌ای دارد.

کلیدواژه‌ها: رفتارهای اجتماعی، کم‌توان ذهنی، مهارت‌های اجتماعی

- ۱- دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی
- ۲- دانشجوی دکتری روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشگاه تهران، ایران
- ۳- دکترای روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی، استاد دانشگاه تهران، ایران

دریافت مقاله: ۹۱/۱۲/۰۶
پذیرش مقاله: ۹۲/۰۳/۰۷

* آدرس نویسنده مسئول:

تهران، ورامین، پیشوا، خیابان توحید،
خیابان شهدای مدرس، المهدی ۴،
پلاک ۹

* تلفن: ۷۲۸۷۸۰ (۲۱۳۶) +۹۸

* رایانامه:

ashorimohamad@yahoo.com

www.SID.ir

مقدمه

هدف اساسی هر نظام آموزشی این است که مهارت‌های لازم را به افراد آموزش دهد تا بتوانند به‌عنوان عضوی مفید، نقش مؤثری در جامعه ایفا کنند (۱). در قرن اخیر، در زمینه آموزش کودکان استثنایی^۱، مطالعات بسیاری انجام شده است که در این میان، کودکان کم‌توان ذهنی^۲ به دلایل گوناگونی از توجه ویژه‌ای بهره‌مندند (۲). کم‌توانی ذهنی را از جنبه‌های گوناگون روان‌شناختی و زیست‌شناختی و آموزشی می‌توان تعریف کرد (۳). اصطلاح کم‌توانی ذهنی هنگامی استفاده می‌شود که کارکرد ذهنی و نارسایی در مهارت‌هایی مانند برقراری ارتباط^۳ و مراقبت از خود^۴ و کارکرد اجتماعی^۵، موجب شود کودک یادگیری و تحول‌کنندگی از همسالانش داشته باشد (۴). به افرادی که محدودیت‌های معنادار در کارکرد هوشی^۶ و رفتار سازشی^۷ داشته و مشکلات آن‌ها قبل از ۱۸ سالگی ایجاد شده باشد، کم‌توان ذهنی می‌گویند. در این تعریف، رفتار سازشی به مجموعه‌ای از مهارت‌های مفهومی^۸ و اجتماعی^۹ و عملی^{۱۰} گفته می‌شود که افراد آن را در زندگی روزانه به کار می‌گیرند (۵). برای به‌کارگیری این تعریف، پنج پیش‌فرض ضروری است: ۱. محدودیت‌ها در عملکرد کنونی باید در قلمرو فرهنگ و محدودیت‌های اجتماعی همسالان باشد؛ ۲. ارزیابی معتبر باید با توجه به پراکندگی فرهنگی و زبانی و تفاوت‌های موجود در ارتباطات و عوامل حسی و حرکتی و رفتاری باشد؛ ۳. معمولاً محدودیت‌ها در کنار توانمندی‌های فرد وجود دارد؛ ۴. هدف مهم در توصیف محدودیت‌ها، توسعه نیم‌رخ حمایت‌های مورد نیاز است. با ارائه حمایت‌های فردی شده مناسب، در طول دوره‌ای معین، عملکرد زندگی فرد مبتلا به کم‌توانی ذهنی، کامل بهبود خواهد یافت (۶). با توجه به نکته‌های موجود در پیش‌فرض‌ها؛ یعنی محدودیت‌های اجتماعی، ارزیابی معتبر، توانمندی‌ها، توسعه نیم‌رخ حمایت‌ها و بهبود عملکرد در زندگی، بدیهی است که در زمینه بهبود مهارت‌های اجتماعی^{۱۱} در نوجوانان کم‌توان ذهنی، به برنامه‌های آموزشی و پرورشی و توان‌بخشی نیاز است (۷).

مهارت‌های اجتماعی کودکان، بخشی از موضوع اجتماعی شدن آنان است. اجتماعی شدن مسئله‌ای است که در آن هنجارها، مهارت‌ها، انگیزه‌ها، نگرش‌ها و رفتار فرد شکل می‌گیرد (۸). مهارت‌های اجتماعی به‌عنوان مهارت‌های لازم برای تطبیق با نیازهای اجتماعی و نیز حفظ روابط بین‌فردی رضایت‌بخش تعریف می‌شود (۹). به بیان دیگر، مهارت‌های اجتماعی، اغلب

به‌عنوان مجموعه پیچیده‌ای از مهارت‌ها در نظر گرفته شده است که شامل ارتباط، حل مسئله و تصمیم‌گیری، جرئت‌ورزی، تعامل با همسالان و گروه و خودمدیریتی می‌شود (۱۰). اغلب، کودکان در ارتباط با اطرافیان از جمله والدین، خواهران، برادران و همسالان، این مهارت‌ها را بدون تلاش و خودبه‌خود فرا می‌گیرند (۱۱)؛ ولی کودکان کم‌توان ذهنی در این زمینه مشکلاتی دارند و به همین دلیل اغلب، این کودکان با واکنش‌های منفی از سوی بزرگسالان و کودکان دیگر روبه‌رو می‌شوند. کودکانی که مهارت اجتماعی کافی کسب کرده‌اند، در ایجاد رابطه با همسالان و یادگیری در محیط آموزشی موفق‌تر از کودکانی هستند که این مهارت را ندارند (۱۲). در سال‌های اخیر، بهبود مهارت اجتماعی کودکان و نوجوانان توجه متخصصان روان‌شناسی و تعلیم و تربیت را جلب کرده است؛ از این‌رو، پژوهش‌های متعددی در زمینه تأثیر آموزش رفتارهای اجتماعی بر بهبود مهارت‌های اجتماعی کودکان و نوجوانان، در سنین مختلف و گروه‌های مختلف انجام شده است.

ترنر و مک‌دونالد و سامرست (۲۰۰۸) در پژوهش خود نشان دادند بین مهارت‌های زندگی، افزایش حمایت‌های اجتماعی، تفکر انتقادی و استدلال ریاضی در دانش‌آموزان با ناتوانی یادگیری ارتباط معناداری وجود دارد (۱۳). ماتسودا و اچیمادا (۲۰۰۶) در پژوهشی چهار بیمار را به وسیله آموزش مهارت اجتماعی ابراز وجود و برتری‌طلبی سنجیدند. آن‌ها از این آموزش که پیش‌الگویی برای توسعه مهارت‌های اجتماعی بود، برای غلبه بر موقعیت‌هایی استفاده کردند که نمایانگر فشار روانی زیادی بود. در پایان، آن‌ها مداخله آموزش مهارت اجتماعی را مثبت ارزیابی کردند (۱۴). دی‌بیلت، سررا، لوتیجن، کرایجر، سیتما و میندرا (۲۰۰۵) در پژوهشی با عنوان «تأثیر مهارت‌های اجتماعی بر رفتارهای کودکان با ناتوانی‌های هوشی» به این نتیجه رسیدند که آموزش رفتارهای اجتماعی، سبب بهبود مهارت‌های اجتماعی مانند برقراری ارتباط و فعالیت‌های روزمره زندگی می‌شود (۱۵). بتلو (۲۰۰۵) عنوان کرد آموزش مهارت‌های اجتماعی سبب افزایش هوش هیجانی^{۱۲} و مدیریت روابط در کودکان پسر و دختر می‌شود (۱۶). اوا (۲۰۰۳) در بررسی سازگاری دانش‌آموزان دیرآموز در مدارس عادی، نشان داد این دانش‌آموزان، مشکلات جدی در سازگاری با مدرسه دارند. در دوره ابتدایی، به‌طور معناداری بیشتر از هم‌کلاسی‌های عادی خود غیبت می‌کنند، میزان ترک تحصیل آن‌ها در مقایسه با دانش‌آموزان عادی بیشتر است و اغلب از سوی هم‌کلاسی‌های عادی خود طرد^{۱۳} می‌شوند (۱۷).

1- Exceptional children   2- Intellectual disability   3- Communication   4- Self-care   5- Social functional
6- Intellectual functional   7- Adaptive behavior   8- Conceptual   9- Social   10- Practical
11- Social skills   12- Emotional intelligence   13- Rejection

باتوجه به پیشینه‌های پژوهشی درمی‌یابیم مطالعات فراوانی دربارهٔ اثربخشی آموزش رفتارهای اجتماعی بر بهبود مهارت‌های اجتماعی انجام شده است؛ ولی پژوهش‌های اندکی در این زمینه به نوجوانان کم‌توان ذهنی اختصاص یافته است. از طرف دیگر، وقتی مهارت‌های اجتماعی به عنوان سازه مطرح می‌شود، پس بررسی مؤلفه‌های آن جامع‌تر بوده و اطلاعات بیشتری به ما می‌دهد و همین امر موجب بدیع بودن پژوهش حاضر می‌شود. آنچه اهمیت این پژوهش را بسیار چشم‌گیر می‌کند، عبارت است از: ۱. مشکلات گسترده‌ای است که کم‌توانی ذهنی برای جامعه و خصوصاً خانوادهٔ این افراد ایجاد می‌کند؛ ۲. تأثیر نامطلوب و مداومی که وجود فرزند کم‌توان ذهنی بر ساختار و عملکرد خانواده می‌گذارد (۲۹). از طرفی، در بسیاری مواقع، عامل اصلی مشکلات نوجوانان کم‌توان ذهنی در برقراری ارتباط مؤثر و سازگار با پیرامون، درست استفاده نکردن از رفتارهای اجتماعی در حیطه‌های مختلف مانند ارتباط، مراقبت از خود، زندگی در خانه، خودرهبی، سلامت و ایمنی و اوقات فراغت است. بنابراین، رفتارهای سازش‌نا یافتهٔ آن‌ها به مشکلات روان‌شناختی در همهٔ ابعاد زندگی شان منجر شده و تأثیر نامطلوبی بر تعامل آن‌ها با دیگران می‌گذارد. بر این اساس، به آموزش برنامه‌هایی تأکید شده است که مهارت‌های اجتماعی نوجوانان کم‌توان ذهنی را به نحو مطلوبی بهبود بخشد (۳۰). از این رو، متخصصان پیشنهادهای آموزشی مختلفی در زمینهٔ بهبود مهارت‌های اجتماعی این بیماران ارائه کرده‌اند که آموزش رفتارهای اجتماعی نمونه‌ای از آن‌ها به‌شمار می‌رود. بنابراین، هدف از این پژوهش، بررسی اثربخشی تأثیر آموزش رفتارهای اجتماعی بر بهبود مهارت‌های اجتماعی با تأکید بر تعیین سهم مؤلفه‌های این متغیر در نوجوانان کم‌توان ذهنی ۱۴ تا ۱۸ سالهٔ استان مازندران بود. این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش‌هاست که آیا آموزش رفتارهای اجتماعی سبب بهبود رفتارهای اجتماعی و مؤلفه‌های آن در نوجوانان کم‌توان ذهنی می‌شود؟ و هر یک از مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی، چه سهمی از بهبود رفتارهای اجتماعی دارد؟

روش بررسی

پژوهش حاضر، مطالعه‌ای شبه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون پس‌آزمون با گروه کنترل است. جامعهٔ آماری پژوهش را تمامی نوجوانان دختر کم‌توان ذهنی ۱۴ تا ۱۸ سال استان مازندران تشکیل دادند که در سال تحصیلی ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ در مراکز توان‌بخشی حرفه‌ای، خدمات آموزشی و توان‌بخشی دریافت می‌کردند. با استفاده

مندز، فرانسیسکو، هیدالگو، ماریا و آنجلس (۲۰۰۲)، به بررسی شیوه‌های فرزندپروری، مهارت‌های اجتماعی، روابط با همسالان و سازگاری اجتماعی در نوجوانان پرداختند و به مهارت‌های اجتماعی به‌عنوان عامل واسطه‌ای در ارتباط والد و کودک و ناسازگاری با همسالان اشاره کردند. آن‌ها نشان دادند آموزش مهارت‌های اجتماعی، سبب افزایش سازگاری نوجوانان می‌شود و روابط با همسالان را افزایش می‌دهد (۱۸). ولش، پارک، ویدامن و اونیل (۲۰۰۱) معتقد بودند بین پیشرفت تحصیلی و توانمندی اجتماعی افراد ارتباط مستقیم وجود دارد (۱۹). در مطالعات پاجارس و شانک (۲۰۰۵)، پویرازلی، آربون، نورا، مک‌فرسون (۲۰۰۲)، وایت‌لاف، اسمیت، کرون (۲۰۰۰) و مارش (۱۹۹۰) تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر نگرش‌ها یا رابطهٔ آن‌ها تأیید شده است (۲۰، ۲۳).

یزدخواستی (۱۳۹۰) در پژوهشی به بررسی رابطهٔ مهارت‌های اجتماعی و ویژگی‌های شخصیت دانش‌آموزان عادی و دارای لکنت زبان پایهٔ چهارم و پنجم دبستان در شهر اصفهان پرداخت. او نتیجه گرفت گروه مبتلا به لکنت، به‌علت رفتارهای اجتماعی ضعیف و از دست دادن فرصت‌های اجتماعی، عزت نفس کمتری از گروه عادی دارند (۲۴). کاظمی و مؤمنی و کیامرثی (۱۳۹۰) در پژوهش خود به مدت هشت جلسه در یک ماه، توانستند با استفاده از آموزش مهارت زندگی، کفایت اجتماعی و مؤلفه‌های آن را در دانش‌آموزان دچار اختلال ریاضی، به‌طور معنادار افزایش دهند (۲۵). واحدی و فتحی‌آذر (۱۳۸۵) اثربخشی کفایت اجتماعی را در کاهش پرخاشگری شش‌پسر دبستانی، در مدت سیزده هفته، مثبت ارزیابی کردند. همچنین، مهارت‌های کسب‌شده توسط کودکان، کاملاً به موقعیت‌های خانه و مهدکودک تعمیم یافته است و این آثار پس از دو هفته و نیز پس از یک ماه پیگیری و حفظ شده بود (۲۶). بیان‌زاده و ارجمندی (۱۳۸۲) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که آموزش مهارت‌های اجتماعی سبب بهبود رفتار سازشی در کودکان کم‌توان ذهنی خفیف می‌شود (۲۷). شهیم (۱۳۸۲) در بررسی مهارت‌های اجتماعی و مشکلات رفتاری در دو گروه از کودکان عادی و مبتلا به اختلال‌های یادگیری، نشان داد که والدین، کودکان عادی را در زمینهٔ کسب مهارت‌های اجتماعی در خانه، بهتر از کودکان دچار اختلال یادگیری ارزیابی می‌کنند و میانگین نمره‌های کودکان عادی در زمینهٔ همکاری و مسئولیت‌پذیری به‌طور معناداری بیشتر از کودکان با اختلال یادگیری است و مشکلات رفتاری کودکان با اختلال یادگیری بیشتر از کودکان عادی است (۲۸).

از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای و دومرحله‌ای، چهل نفر انتخاب شدند. به عبارت دیگر، از بین شهرستان‌های استان مازندران، دو شهرستان نکا و بهشهر و از هر شهرستان یک مرکز توانبخشی حرفه‌ای (مرکز توانبخشی حرفه‌ای رشد و فردای روشن) به صورت تصادفی انتخاب و با توجه به معیارهای ورود، از جمله داشتن سن ۱۴ تا ۱۸ سال، بهره‌هوشی ۵۰ تا ۷۰ براساس نمره به دست آمده در آزمون هوش ریون و خروج از پژوهش با شرط داشتن هرگونه معلولیت حسی، جسمی، حرکتی، اوتیسم، اختلال رفتاری افزون بر کم‌توانی ذهنی، از هر مرکز بیست نفر انتخاب شد که به طور تصادفی در یکی از دو گروه آزمایش و کنترل جایگزین شدند. انتساب کاربندی به گروه آزمایش و کنترل نیز به تصادف صورت پذیرفت.

برای جمع‌آوری اطلاعات از ابزارهای زیر استفاده شده است:
الف. آزمون هوش ریون^۱: در این پژوهش، بهره‌هوشی آزمودنی‌ها با استفاده از فرم دوم آزمون ماتریس‌های پیش‌رونده ریون رنگی ارزیابی شد. ریون این فرم را در سال ۱۹۵۶، تجدیدنظر کرد که برای کودکان ۷ تا ۱۱ سال و عقب‌مانده‌های ذهنی به کار می‌رود. زمان اجرای این آزمون هوشی که ۳۶ آیتم دارد، سی دقیقه بود که به سری‌های دوازده‌تایی با درجه دشواری فزاینده تقسیم شد. پرسش‌های ماتریس‌ها، از یک سری تصاویر رنگی و انتزاعی تشکیل شده است. پس از اینکه آزمودنی‌ها با روش پاسخ‌دادن درست به پرسش‌های آزمون آشنا شدند، از آن‌ها خواسته شد در محدوده زمانی تعیین شده از میان شش تصویر جداگانه که به عنوان گزینه احتمالی در زیر هر الگو قرار گرفته بود، تصویری که الگوی پرسش را کامل می‌کند، نشان داده یا به آن اشاره کند. نحوه نمره‌گذاری آزمون نیز به این ترتیب بود که به هر پاسخ صحیح یک نمره داده و سپس با در نظر گرفتن جمع نمره‌های آزمودنی و سن او، رتبه درصدی وی براساس جدول نمره‌ها تعیین شد. آزمون ریون برای دانش‌آموزان ایرانی هنجاریابی شده است که ضریب روایی هم‌گرای این آزمون با مقیاس نقاشی آدمک گودیناف هریس از ۰/۲۴ تا ۰/۵۳ و ضریب پایایی بازآزمایی آن در دامنه ۰/۳۹ تا ۰/۸۷ گزارش شده است (۳۱).

ب. مقیاس مهارت‌های اجتماعی ماتسون^۲: برای ارزیابی مهارت‌های اجتماعی آزمودنی‌ها از این مقیاس استفاده شد. ماتسون و اولندیک این مقیاس را در سال ۱۹۸۳، برای کودکان ۴ تا ۱۸ ساله تهیه کردند که ۶۲ پرسش در دو فرم خودگزارشی و گزارش معلم دارد (۳۲). در این تحقیق، از فرم خودگزارشی استفاده شد که یوسفی و خیر (۱۳۸۱) هنجاریابی کردند. این هنجاریابی

روی نوجوانان عادی انجام شد؛ ولی برای گروه‌های کم‌توان ذهنی و کودکان با اختلال یادگیری نیز به کار می‌رود؛ چنان‌که در بسیاری از پژوهش‌ها نیز استفاده شده است (۳۳، ۲۷). مقیاس مهارت‌های اجتماعی ۵۶ پرسش در پنج مؤلفه دارد. مؤلفه‌های آن عبارت است از: مهارت‌های اجتماعی مناسب، رفتارهای غیراجتماعی، پرخاشگری و رفتارهای تکانشی، برتری طلبی و اطمینان زیاد به خود داشتن و رابطه با همسالان. این مقیاس پنج درجه‌ای لیکرتی است که هر آزمودنی خود را در یکی از پنج مقوله، از هیچ‌وقت (۱) تا همیشه (۵) درجه‌بندی می‌کند. در این آزمون، دامنه نمره‌ها از ۵۶ تا ۲۸۰ در نوسان است و اکتساب نمره بیشتر، نشان‌دهنده مهارت‌های اجتماعی بهتر است. پرسش‌های این مقیاس به نحوی طراحی شده که کسانی که سواد خواندن و نوشتن دارند، بتوانند به آن پاسخ دهند؛ بنابراین درک و پاسخ به پرسش‌ها برای آزمودنی‌های پژوهش حاضر با مشکلی مواجه نشدند. ضریب پایایی مقیاس مهارت‌های اجتماعی ماتسون، با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ و دونیمه‌سازی محاسبه شده که مقدار هر دو روش یکسان و برابر ۰/۸۶ گزارش شده است. برای تعیین روایی سازه آن نیز از روش آماری تحلیل عاملی با شیوه مؤلفه‌های اصلی استفاده شده که مقدار ضریب کفایت نمونه‌برداری (kmo) برابر با ۰/۸۶ بوده است (۳۴).

روش اجرا: رفتارهای اجتماعی توسط روان‌شناسی آموزش‌دیده در هشت جلسه نود دقیقه‌ای در طول یک ماه و هفته‌ای دو جلسه به گروه آزمایش، آموزش داده شد؛ ولی این برنامه آموزشی به گروه کنترل ارائه نشد و از آموزش رایج خود بهره‌مند شدند. هر جلسه آموزشی در گروه آزمایش، به موضوعی خاص اختصاص داشت که به ترتیب عبارت است از:

جلسه اول: معارفه و آشنایی با اعضای گروه و معرفی کلی برنامه آموزشی؛

جلسه دوم: مهارت آغاز کردن گفت‌وگو در مکالمات روزمره و مهارت گوش دادن؛

جلسه سوم: مهارت ابراز احساسات مثبت و منفی؛

جلسه چهارم: مهارت درخواست کمک و تقاضا کردن از دیگران و کمک کردن به آن‌ها؛

جلسه پنجم: مهارت رد تقاضای نامعقول و مهارت نه گفتن؛

جلسه ششم: مهارت عذرخواهی از دیگران و پذیرفتن عذرخواهی آن‌ها؛

جلسه هفتم: مهارت حل موضوعات و مقابله با ناکامی؛

جلسه هشتم: مرور و تمرین مهارت‌های آموخته شده (۳۲).

آموزش و پرورش، بهزیستی و مراکز آموزش و توانبخشی کودکان کم توان ذهنی قرار گیرد. همچنین، به شرکت کنندگان درباره نبود ضرر و زیان ناشی از شرکت در پژوهش اطلاعات کاملی داده شد. آن‌ها آزاد بودند، هر زمان که بخواهند همکاری با پژوهشگر را متوقف کنند. در پایان پژوهش، کارگاهی سه‌روزه برای گروه کنترل برگزار و درباره رفتارها و مهارت‌های اجتماعی با آن‌ها بحث شد و در همین راستا، جزوه آموزشی تهیه و در اختیار آن‌ها قرار گرفت.

در پایان جلسات آموزش رفتارهای اجتماعی، هر دو گروه به‌عنوان پس‌آزمون، مجدداً با مقیاس مهارت‌های اجتماعی ماتسون ارزیابی شدند. داده‌های به‌دست‌آمده از این دو موقعیت آزمون، برای هر دو گروه با استفاده از تحلیل کوواریانس چندمتغیری در نرم‌افزار SPSS ۱۶ تجزیه و تحلیل شد.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی بیانگر سن آزمودنی‌ها در دامنه ۱۴ تا ۱۸ سال با میانگین $11/269 \pm 15/733$ و بهره هوشی ۵۰ تا ۷۰ با میانگین $58/623 \pm 2/676$ بود. به‌منظور بررسی تأثیر آموزش رفتارهای اجتماعی بر مهارت‌های اجتماعی نوجوانان کم‌توان ذهنی از تحلیل کوواریانس استفاده شد. بعد از بررسی و تأیید نرمال بودن متغیرهای پژوهش، به‌منظور رعایت مفروضه همگنی واریانس در گروه‌ها، از آزمون لون استفاده شد که نتایج آن، برابری واریانس‌ها را تأیید کرد ($P=0/302$). در جدول ۱، تحلیل کوواریانس گروه آزمایش و کنترل در پس‌آزمون ارائه شده است.

در هر جلسه، شیوه کار به این ترتیب بود که ابتدا، مربی محور هر جلسه را مشخص می‌کرد و سپس درباره مهارت مدنظر با اعضای گروه مباحثه می‌کرد. در مرحله بعد، اعضای گروه مهارت آموزش داده‌شده را اجرا و تمرین می‌کردند و مهارت مربوطه به هر جلسه پس از اصلاح رفتار مورد تشویق قرار می‌گرفت. در پایان هر جلسه، محتوای آموزشی آن جمع‌بندی و در راستای مهارت آموخته‌شده تکلیفی برای تعمیم در منزل ارائه می‌شد. باتوجه به اینکه یادگیری مهارت‌های اجتماعی در بافت همسالان و در ارتباط با آن‌ها رخ می‌دهد و این موضوع در آموزش کودکان و نوجوانان کم‌توان ذهنی اهمیت ویژه‌ای دارد، از آموزش گروهی استفاده شد. رویکرد آموزشی برنامه یادشده بر رویکرد یادگیری شناختی و اجتماعی مبتنی بود. برنامه مدنظر کوشش کرد تا فهم مهارت‌های اجتماعی را افزایش دهد و به ارتقای عملکرد اجتماعی برساند. در واقع، برای اطمینان از درک آزمودنی‌ها از روش‌های مستقیم و غیرمستقیم مانند سخنرانی، پرسش و پاسخ، بحث گروهی، سرمشق‌گیری و ایفای نقش، ارائه بازخورد و تقویت مثبت استفاده شد؛ به‌نحوی که برنامه مداخلاتی بر نگهداری و تعمیم رفتارهای اجتماعی تأکید داشت.

به‌منظور رعایت ملاحظات اخلاقی، به مسئولان مراکز و والدین آزمودنی‌های شرکت‌کننده در پژوهش، اطمینان داده شد که اطلاعات به‌دست‌آمده از پژوهش، به‌صورت محرمانه و بی‌نام استفاده می‌شود و به‌منظور حفظ اسرار شخصی و تجاوز نکردن به حریم خصوصی افراد، نتایج در سطح کلی گروه‌ها گزارش شود و برای مقاصد تربیتی در اختیار روان‌شناسان، متخصصان

جدول ۱. تحلیل کوواریانس نمره‌های کلی پس‌آزمون مهارت‌های اجتماعی گروه آزمایش و کنترل

منبع اثر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	آماره F	مقدار احتمال	مجذور اتا
پیش‌آزمون	۱۱/۴۸۸	۱	۸۸/۷۵۰	۴/۲۵۲	< ۰/۰۴	۰/۱۰۶
گروه	۲۶۲۷۹/۵۷۸	۱	۲۶۲۷۹/۵۷۸	۹/۸۳۸	< ۰/۰۰۰۵	۰/۹۹۶
خطا	۹۷/۲۶۲	۳۷	۲/۷۰۲			
واریانس کل	۲۷۹۳۴/۳۷۵	۳۹				

در این تحلیل، متغیر پیش‌آزمون به‌دلیل هم‌بستگی با پس‌آزمون کنترل شده است. باتوجه به جدول ۱، گروه اثر معناداری بر نمره‌های پس‌آزمون داشته است ($P < 0/0005$). اکنون، به بررسی اثربخشی آموزش رفتارهای اجتماعی بر

خرده‌مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی می‌پردازیم. شاخص‌های توصیفی مربوط به خرده‌مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی در دو گروه آزمایش و کنترل در موقعیت پیش‌آزمون و پس‌آزمون، در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. شاخص‌های آماری خرده‌مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی (n=۴۰)

گروه کنترل	گروه آزمایش		مرحله	خرده‌مقیاس‌ها
	میانگین	انحراف معیار		
۱/۰۲	۳۷/۰۰	۰/۸۲	۳۶/۹۵	پیش‌آزمون مهارت‌های اجتماعی مناسب
۰/۹۴	۳۶/۹۵	۰/۹۳	۵۵/۱۵	پس‌آزمون
۰/۶۹	۲۶/۲۰	۰/۸۷	۲۵/۸۵	پیش‌آزمون رفتارهای غیراجتماعی
۰/۶۱	۲۶/۲۰	۰/۶۴	۳۴/۱۰	پس‌آزمون
۰/۸۱	۲۷/۳۵	۰/۸۸	۲۷/۵۵	پیش‌آزمون پرخاشگری و رفتارهای تکانشی
۰/۹۳	۲۷/۶۵	۰/۶۸	۳۷/۰۵	پس‌آزمون
۰/۸۷	۱۱/۲۵	۰/۸۱	۱۰/۸۵	پیش‌آزمون برتری‌طلبی و اطمینان زیاد به خود
۰/۷۸	۱۱/۱۰	۰/۵۶	۱۸/۰۰	پس‌آزمون
۰/۸۳	۲۲/۸۰	۰/۸۵	۲۲/۹۰	پیش‌آزمون رابطه با همسالان
۰/۸۷	۲۲/۸۰	۰/۶۹	۳۳/۲۰	پس‌آزمون

چندمتغیری^۱ استفاده شد (۳۵). آزمون باکس فرض همگنی واریانس - کوواریانس را تأیید کرد (P=۰/۱۳۰). همچنین، عزت نفس و مهارت‌های اجتماعی نوجوانان کم‌توان ذهنی، در دو گروه آزمایش و کنترل در تمام خرده‌مقیاس‌ها در آزمون آماری اثر پیلایی محاسبه شد که نتیجه آن، در جدول ۳ ارائه شده است.

براساس نتایج جدول ۲، میانگین هر پنج خرده‌مقیاس پیش و پس از مداخله تغییر یافته است. به‌علت وجود یک متغیر مستقل مانند آموزش رفتارهای اجتماعی و پنج متغیر وابسته از جمله مهارت‌های اجتماعی مناسب، رفتارهای غیراجتماعی، پرخاشگری و رفتارهای تکانشی، برتری‌طلبی و اطمینان زیاد به‌خود و رابطه با همسالان، از آزمون آماری تحلیل کوواریانس

جدول ۳. نتایج کلی تحلیل کوواریانس چندمتغیری برای خرده‌مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی

گروه	نوع آزمون	مقدار	فرضیه ^۲ درجه آزادی	خطای درجه آزادی	آماره ^۳ F	سطح معناداری
گروه	اثر پیلایی	۰/۹۹۷	۵	۲۹	۷/۸۴۵	<۰/۰۰۰۵

براساس نتیجه آزمون آماری اثر پیلایی که در جدول ۳ آمده است، گروه آزمایش و کنترل حداقل در یکی از خرده‌مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی تفاوت معناداری دارند (P<۰/۰۰۰۵).

به‌منظور پی‌بردن به این تفاوت، از آزمون آماری مانکوا استفاده شد که نتایج آن در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴. نتایج تفکیکی تحلیل کوواریانس چندمتغیری برای خرده‌مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی

منابع تغییر	متغیرهای وابسته	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	آماره ^۳ F	سطح معناداری	مجذور اتا
مهارت‌های اجتماعی مناسب	۲۸۱۸/۵۵۵	۱	۲۸۱۸/۵۵۵	۳/۵۶۳	۰/۰۰۰۵	۰/۹۹۲	
رفتارهای غیراجتماعی	۵۴۵/۱۰۴	۱	۵۴۵/۱۰۴	۱/۳۹۱	۰/۰۰۰۵	۰/۹۸۰	
پرخاشگری و رفتارهای تکانشی	۷۴۴/۳۰۴	۱	۷۴۴/۳۰۴	۱/۰۹۸	۰/۰۰۰۵	۰/۹۷۴	
برتری‌طلبی و اطمینان زیاد به خود	۴۲۵/۷۹۰	۱	۴۲۵/۷۹۰	۱/۱۹۵	۰/۰۰۰۵	۰/۹۷۶	
رابطه با همسالان	۹۱۴/۷۳۱	۱	۹۱۴/۷۳۱	۱/۷۶۱	۰/۰۰۰۵	۰/۹۸۴	

همان‌طور که نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد، با در نظر گرفتن نمره‌های پیش‌آزمون به‌عنوان متغیرهای همپراش، تفاوت بین مهارت‌های اجتماعی نوجوانان کم‌توان ذهنی ۱۴ تا ۱۸ ساله در تمامی خرده‌مقیاس‌های دو گروه آزمایش و کنترل معنادار است (P<۰/۰۰۰۵).

همان‌طور که نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد، با در نظر گرفتن نمره‌های پیش‌آزمون به‌عنوان متغیرهای همپراش، تفاوت بین مهارت‌های اجتماعی نوجوانان کم‌توان ذهنی ۱۴ تا ۱۸ ساله در تمامی خرده‌مقیاس‌های دو گروه آزمایش و کنترل معنادار است (P<۰/۰۰۰۵).

بحث

هدف از این پژوهش، بررسی اثربخشی تأثیر آموزش رفتارهای اجتماعی بر بهبود مهارت‌های اجتماعی با تأکید بر تعیین سهم مؤلفه‌های این متغیر در نوجوانان کم‌توان ذهنی ۱۴ تا ۱۸ ساله استان مازندران بود. نتایج پژوهش حاضر، بیانگر آن است که آموزش رفتارهای اجتماعی بر بهبود مهارت‌های اجتماعی در نوجوانان کم‌توان ذهنی تأثیر مثبت داشته است. با در نظر گرفتن مجذور آتا، می‌توان گفت ۹۹ درصد تغییرات در مهارت‌های اجتماعی ناشی از تأثیر برنامه مداخله در گروه آزمایش است. همچنین، آموزش رفتارهای اجتماعی بر بهبود مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی آن در نوجوانان کم‌توان ذهنی اثر مثبت و معناداری داشت؛ به طوری که با توجه به مجذور آتا در هر یک از خرده‌مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی مناسب، رفتارهای غیراجتماعی، پرخاشگری و رفتارهای تکانشی، برتری‌طلبی و اطمینان زیاد به خود و رابطه با همسالان، به ترتیب ۹۹ درصد، ۹۸ درصد، ۹۷ درصد، ۹۷ درصد و ۹۸ درصد تغییرات ناشی از تأثیر مداخله یا آموزش رفتارهای اجتماعی است.

نتیجه پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های دی‌بیلت و همکاران (۱۵)، یزدخواستی (۲۴)، امادوی و سوکوماران (۳۰)، سلیمانی، زاهدبابلان، فرزانه و ستوده (۳۳) و به‌پژوه، غباری، خانزاده فیروزجاه و حجازی (۳۶) مبنی بر تأثیر آموزش رفتارهای اجتماعی بر مهارت‌های اجتماعی نوجوانان کم‌توان ذهنی همسو است. در تبیین این یافته می‌توان گفت آموزش رفتارهای اجتماعی به تسلط بر نشانه‌های رفتاری، درک علت‌های رفتار و اولویت‌بندی آن‌ها، چگونگی فکر کردن، مهارت ثبت افکار، مبارزه با افکار منفی، آموزش مهارت حل مسئله، اصلاح باورهای نادرست و استفاده از راهبردهای جانشین منجر می‌شود (۳۷).
بنابراین، انتظار می‌رود آموزش رفتارهای اجتماعی سبب بهبود مهارت‌های اجتماعی نوجوانان کم‌توان ذهنی شود.

در رابطه با کاهش رفتارهای غیراجتماعی و پرخاشگری و رفتارهای تکانشی نیز نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش‌های او (۱۷)، پویرازلی و همکاران (۲۱) و وایت‌لاف و همکاران (۲۲) همخوانی دارد. علاوه بر این، با نتایج پژوهش‌های واحدی و فتحی‌آذر (۲۶) مبنی بر اثربخشی کفایت اجتماعی در کاهش پرخاشگری، بیان‌زاده و ارجمندی (۲۷) درباره اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی در بهبود رفتار سازشی کودکان کم‌توان ذهنی خفیف و به‌پژوه و همکاران (۳۲) مبنی بر اثربخشی آموزش رفتارهای اجتماعی بر سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان مرزی همسو است. در تبیین این یافته می‌توان به این نکته اشاره کرد که با توجه به تعریف الوکاسون (۴) از کم‌توان ذهنی، به افرادی

کم‌توان ذهنی اطلاق می‌شود که محدودیت‌های معنادار در کارکرد هوشی و رفتار سازشی داشته و مشکلات آن‌ها قبل از ۱۸ سالگی ایجاد شده باشد. بنابراین، دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی در رفتار سازشی مشکل دارند و احتمالاً محدودیت‌های آنان در رفتار سازشی به دلایل نقص در اکتساب یا عملکرد یا عوامل انگیزشی است که ممکن است بر فعالیت‌های مرتبط با مهارت‌های اجتماعی تأثیر بگذارد. آموزش رفتارهای اجتماعی، چون بر اکتساب رفتار و عملکرد فرد و عوامل انگیزشی نقش مؤثری دارد، دانش‌آموزان را به مسیر مناسب هدایت می‌کند و از پیامدهای مخرب رفتارهای سازش‌نیافته آن‌ها می‌کاهد (۳۷).
بنابراین احتمال می‌رود آموزش رفتارهای اجتماعی سبب کاهش رفتارهای غیراجتماعی و پرخاشگری و رفتارهای تکانشی نوجوانان کم‌توان ذهنی شود.

آخرین یافته پژوهش حاضر، با نتایج پژوهش‌های ماتسودا و اچیمادا (۱۴)، مندز و همکاران (۱۸)، پاجارس و شانک (۲۰)، مؤمنی (۲۹) و امادوی و سوکوماران (۳۰) درباره آموزش رفتارهای اجتماعی برای توسعه مهارت‌های اجتماعی، جرئت‌آموزی، برتری‌طلبی و داشتن اطمینان زیاد به خود و رابطه با همسالان همخوانی دارد. در تبیین این یافته می‌توان گفت آموزش رفتارهای اجتماعی که نظم‌بخشی به عاطفه، کنترل فشار روانی، برقراری ارتباط، کنترل احساس‌ها و خودکنترلی را در بر می‌گیرد و از طرفی، شامل ساختار ارزشی و رشد اخلاقی و خودکارآمدی می‌شود، در اثر تعامل شخص با محیط به کاهش رفتارهای غیراجتماعی و پرخاشگری منجر می‌شود. در راستای این اهداف، چیزی که بیش از پیش به‌طور ویژه در نوجوانان کم‌توان ذهنی اهمیت می‌یابد، آموزش رفتارهای اجتماعی است.

از محدودیت‌های پژوهش، می‌توان به این‌ها اشاره کرد: ۱. ساختار کلاس، سن، سابقه، نگرش مربیان و پذیرش نوجوانان کم‌توان ذهنی از طرف خانواده و جامعه بر بهبود مهارت‌های اجتماعی آن‌ها اثرگذار است و احتمال دارد سبب احتیاط در تعمیم‌پذیری نتایج پژوهش حاضر شود؛ ۲. استفاده از الگو و نوع ویژه‌ای از مداخله آموزشی، گروه خاصی از کودکان، ابزار خاصی برای ارزیابی مهارت‌های اجتماعی و اجرا نکردن آزمون پیگیری به دلیل محدودیت زمانی.

پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های بعدی، نمونه‌های بیشتری از هر دو جنس، پسر و دختر، در سنین مختلف بررسی و نتایج پژوهش‌ها با هم مقایسه شود. انتظار می‌رود پژوهش‌های آتی ضمن توجه به برنامه‌های آموزشی دیگر و بررسی مهارت‌های اجتماعی با استفاده از مقیاس‌های دیگر، مصاحبه و مشاهده در محیط‌های مختلف و تأثیر مداخله‌های آموزشی متفاوت را بر دیگر ویژگی‌های کودکان

ذهنی، با هدف بهبود مهارت‌های اجتماعی آنان انجام می‌شود؛ بنابراین آموزش‌هایی که بر مبنای این هدف پایه‌ریزی می‌شود، به خودکفایی و سازگاری این نوجوانان منجر شده و از ارزش فراوانی برخوردار است (۱۶، ۴). در فعالیتهای آموزشی مدارس، اغلب معمولی‌ترین و شاید عمومی‌ترین هدف‌های آموزشی، کسب دانش و مهارت‌های عملی روزمره است؛ اما از آنجاکه بین دانستن و توانستن و انجام دادن فاصله چشم‌گیری وجود دارد، تأکید بر محفوظات بازگوکننده روند کامل آموزشی نیست. اگر معلمان و مربیان از سطوح مختلف هدف‌های آموزشی و نقش مهم عملیاتی کردن یادگیری آگاه باشند، آموزش را متناسب با سطح توانایی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی تدارک خواهند دید و به یادگیرنده نیز فرصت خواهند داد که مهارت‌های یادگیری را در خود پرورش دهد؛ در نتیجه، این توانایی به بهبود مهارت‌های اجتماعی در آن‌ها منجر می‌شود (۳۷). در نهایت، براساس نتایج این پژوهش، به این نکته پی می‌بریم که نوجوانان کم‌توان ذهنی نیازمند نشانه‌های موقعیتی، فهم اهداف، درگیر شدن در تعاملات زندگی و تعاملات اجتماعی هستند. این نوجوانان به کمک آموختن رفتارهای اجتماعی می‌توانند مهارت‌های جدید را با مهارت‌های قبلی ترکیب کنند و به سطوح بالاتری از مهارت‌های اجتماعی برسند. بنابراین، آگاهی دادن به والدین و مربیان در خصوص نقش و اهمیت آموزش رفتارهای اجتماعی، تأثیر بسزایی در بهبود مهارت‌های اجتماعی نوجوانان کم‌توان ذهنی خواهد داشت.

و نوجوانان کم‌توان ذهنی بررسی کنند. همچنین، پیشنهاد می‌شود تا برای نوجوانان کم‌توان ذهنی، برنامه‌های آموزش رفتارهای اجتماعی به صورت خدمات آموزشی و روان‌شناختی و درمانی تدوین و به طور رسمی، در مراکز خاص به آن‌ها ارائه شود تا بتوان از بسیاری از مشکلات مربوط به مهارت‌های اجتماعی آن‌ها در بزرگسالی جلوگیری کرد.

نتیجه‌گیری

به طور کلی، نتایج پژوهش حاضر نشان داد آموزش رفتارهای اجتماعی در بهبود مهارت‌های اجتماعی و تمام خرده‌مقیاس‌های آن در نوجوانان کم‌توان ذهنی مؤثر است. آموزش رفتارهای اجتماعی بر ابعاد مختلف مهارت‌های اجتماعی نوجوانان کم‌توان ذهنی، با ارائه راهکارهای آموزشی مناسب مانع خودناتوان‌سازی و انزوایی این نوجوانان می‌شود و برای ارتقای مهارت‌های اجتماعی آن‌ها، راهکارهایی عملی به مربیان و معلمان ارائه می‌دهد. از جمله این راهکارها استفاده از برنامه آموزشی رفتار اجتماعی مذکور به عنوان برنامه‌ای حمایتی برای بهبود مهارت‌های اجتماعی مناسب، کاهش رفتارهای غیراجتماعی، کاهش پرخاشگری و رفتارهای تکانشی، برتری‌طلبی و داشتن اطمینان زیاد به خود و بهبود رابطه با همسالان است. موضوع دیگر اینکه استفاده زود هنگام از این برنامه به نوعی مداخله زود هنگام و به پیشگیری در سطح ثانویه و ثالث منجر می‌شود (۱۱). بسیاری از اقدامات آموزشی در گروه نوجوانان کم‌توان

منابع

- 1-Faramarzi S, Afrooz Gh, Malekpoor M. [The effect of psychological and educational intervention on the adaptation behavior children with down syndrome (Persian)]. *Journal of Exceptional Children*. 2008;29(3):257-69.
- 2-Hardman M, Drew C, Egan W. *Human Exceptionality*, AIE: Society, School, and Family. Alizadeh H, Ganji K, Yousefi Looyeh M, Yadegari F. (Persian translator) 7th ed. Tehran: Danjeh Publication; 2007, pp:237-41.
- 3-Smith DD. *Introduction to Special Education: Teaching in an Age of Opportunity*. Allyn and Bacon; 2000, pp:36-8.
- 4-Luckasson A. *Evolution of the Definition of Mental Retardation*. 3rd ed. New York: HarperCollins; 2002, pp:127-8.
- 5- American Association on Mental Retardation. *Mental Retardation: Definition, Classification, and Systems of Supports: Workbook*. American Association on Mental Retardation; 2007, pp: 200-201.
- 6- Algozzine R, Ysseldyke J. *Teaching students with mental retardation*. Khanzade H, Mohammadiaria A. (Persian translator) 1st ed. Gorgan: Roshd e Farhang; 2006, pp:31-4.
- 7-Afrooz Gh. [Educational and Training Programs of Mentally Retarded Children (Persian)]. 8th ed. Tehran: University of Tehran; 2000, pp:74-6.
- 8-Ahghar GH, Ahmadi A, Ghanbari L. The impact of storytelling on social skills. *Journal of American Science*. 2013;9(4):105-12.
- 9- Jalilabkenar SS. [Social skills training to hearing impaired students (Persian)]. *Journal of Exceptional Education*. 2009;104:66-72.
- 10-Loannis A, Efosini K. Nonverbal social interaction skills of children with learning disabilities. *Research in Developmental Disabilities*. 2008;29(1):1-10.
- 11-ROY B. Adjustment problems of educable mentally retarded. *International Journal of Scientific and Research Publications*. 2012;2(6):1-5.
- 12-Abbas-Aii HKH, Safi-Khani L. [Assesment and training social skills (Persian)]. *Journal of Exceptional Education*. 2008;86:15-28.
- 13-Turner NE, Mc Donald J, Somerset M. Life skills, mathematical reasoning and critical thinking: a curriculum for the prevention of problem gambling. *Journal of Gambling Studies*. 2008;24(3):169-81.
- 14-Matsuda E, Uchiyama K. Assertion training in coping with mental disorders with psychosomatic disease. *International Congress Series*. 2006;1287:276-8.
- 15-De Bildt A, Serra M, Luteijn E, Kraijer D, Sytema S, Minderaa R. Social skills in children with intellectual disabilities with and without autism. *Journal of Intellectual Disability Research*. 2005;49(5):317-28.
- 16-Betlow M. The effect of social skills intervention on the emotional intelligence of children with limited social skills [Ph.D. dissertation Hall Uni; 2005, pp:103-7.
- 17-Eva B. School adjustment of borderline intelligence pupils [Ph.D. dissertation], Psychology and education sciences Faculty, Cluj- Napoca Uni; 2003, pp:114-9.
- 18-Méndez FX, Hidalgo MD, Inglés C. The Matson Evaluation of Social Skills with Youngsters: Psychometric properties of the

- Spanish translation in the adolescent population. *European Journal of Psychological Assessment*. 2002;18(1):30.
- 19- Welsh M, Parke R, Widaman K, Oneil R. Linkages between children social and academic competence: Longitudinal analysis. *Journal of School Psychology*. 2001;39(6):463-81.
- 20-Pajares F, Schunk DH. Self-efficacy and self-concept beliefs. *International advances in self-Research*. 2005;2(2):95-121.
- 21-Poyrazli S, Arbona C, Nora A, McPherson, R, Pisecco S. Relation between assertiveness, academic self-efficacy, and psychological adjustment among international graduate students. *Articles of College Student Dev*. 2002;7(3):195-205.
- 22-Weitlauf JC, Smith RE, Cervone D. Generalization effects of coping-skills training: Influence of self-defense training on women's efficacy beliefs, assertiveness and aggression. *Journal of Applied Psychol*. 2000;85(4):625-33.
- 23-Marsh HW. Causal ordering of academic self-concept and academic achievement: A multiwave, longitudinal panel analysis. *Journal of Edu Psychol*. 1990;82(4):646-56.
- 24-Yazdkhasti F. [Evaluating and comparing social skills and personality characteristics in elementary school children with stuttering and their normal peers (Persian)]. *Journal of Research on Rehabilitation Science*. 2012;7(4): 533-9.
- 25-Kazemi R, Momeni S, Kiamarsi A. [The effectiveness of life skills training on the social competence of students with dyscalculia (Persian)]. *Journal of Learning Disabilities*. 2011;1(1):94-108.
- 26-Vahedi SH, Fathiazar A. [Social competence training in the aggression decreases boy children of pre-school (Persian)]. *Journal of Fundamentals of Mental Health*. 2006;8(31,32):131-40.
- 27-Bayanzade A, Arjmandi Z. [The effect of social skills on the adaptation behavioral of children with mental retardation (Persian)]. *Journal of Thought and Behavior in Clinical Psychology*. 2003;1(9):27-34.
- 28-Shahim S. [Comparison of social skills and behavioral difficulty in two group of student with learning disability (Persian)]. *Journal of Psychology & Educational Science* . 2003;1(33):121-38.
- 29-Momeni S. [Investigate of the effectiveness of life skills training on the social competence and communication skills of students with dyscalculia (Persian)]. Thesis for Master of Science in Educational Psychology. Ardebil, Islamic Azad University; 2010,pp:116-22.
- 30-Umadevi VM, Sukumaran PS. Functional social skills of adults with intellectual disability. *Journal of Disability*. 2012;23(2):72-80.
- 31-Rajabi Gh. [Normalizing the Raven colour progressive matrices test on students of city Ahvaz (Persian)]. *Journal of Contemporary Psychology*. 2009;3(1):23-32.
- 32-Beh-pajoo A, Soleymani M, Afrooz GH, Lavasani M. [Effect of social skills training on social adjustment and academic performance of borderline students (Persian)]. *Journal of Educational Innovations*. 2011;33(1):163-186.
- 33-Soleymani E, Zahed Babolan A, Farzaneh J, Setoudeh MB. [A comparison of social skills in students with and without learning disorders (Persian)]. *Journal of Learning Disabilities*. 2011;1(1):78-93
- 34-Yosefi F, Kheir M. [Investigation of reliability and validity of the scale of social skills assessment of Matson and comparison performance of boys and girls in this scale (Persian)]. *Journal of Social Science of Shiraz University*. 2003;18(2):147-58.
- 35-Gall M, Borg W, Gall j. *Quantitative and Qualitative Methods Of Research In Psychology And Educational Science*. Nasr A, Arizi H, Abolghasemi M, Pakseresht MJ, Kiamanesh A, Bagheri Kh, et al. (Persian translator) 1st ed. Tehran:SAMT; 2003,pp:324-7.
- 36- Beh-pajoo A, Ghobari B, Abbas-Aii HKH, Elahe H. [A comparison of social skill students with hearing impairment in the normal and inclusive schools (Persian)]. *Journal of Psychology and Education*. 2005;35(2):63-83.
- 37-Hallahan D, Kauffman M. *Exceptional Children: Introduction to Special Education*. Javadian M. (Persian Translator) 5th ed. Mashhad: Beh Nashr; 1994,pp:56-7.
- 38-Afrooz Gh. [An introduction of psychology and education of exceptional children (Persian)]. 28th ed. Tehran: University of Tehran; 2010, pp: 72-74.

The Effect of Social Behaviors Training on Improvement of the Social Skills of Adolescents with Intellectual Disability

Jalil-abkenar S.S. (M.Sc.)¹, *Ashoori M. (M.Sc.)², Afrooz GH. (Ph.D.)³

of SID

Abstract

Objective: The purpose of the research was to investigate the effectiveness of social behaviors training on improvement of the social skills of 14-18 years old girl adolescents with intellectual disability in Mazandaran province.

Materials & Methods: In this semi-experimental study with pretest and posttest design with control group, were selected fourty girl adolescents with intellectual disability of 14-18 years old through multi-stage cluster sampling method. Subjects allocated randomly to two groups (experimental and control) and each group consist of 20 individuals. Experimental group attended in social behaviors training in the 8 sessions lasting for 90 minutes on the one month, but the control group did not receive any of instruction. The instruments consist of Revan intelligence test and Matson's social skills scale. The data analysis was done by using MANCOVA.

Results: The findings of this research showed that there were a significantly increasing in the mean scores of social skills ($P < 0.05$). Also, scores mean of all of the social skills subscales (appropriate social skills, asocial behaviors, impulsive & aggression, superiority & high self-confident and relation with peers) significantly increase on the post intervention in experimental group ($P < 0.05$).

Conclusion: The social behaviors training program lead to improve social skills of adolescents with intellectual disability. Therefore, planning for social behaviors training has a particular importance for adolescents with intellectual disability.

Keywords: Social behaviors, Social skills, Intellectual disability

Receive date: 24/02/2013

Accept date: 28/05/2013

1- M.Sc. Student of Psychology and Exceptional Children Education, University of Social Welfare & Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran

2- Ph.D. Student of Psychology and Exceptional Children Education, University of Tehran, Iran

3- Ph.D. of Psychology and Exceptional Children Education, Professor of University of Tehran, Iran

*Correspondent Author Address:

No. 9, Almahdi 4, School Street, Tohid Avenue, Pishva, Varamin, Iran.

*Tel: +98 (2136) 728780

*E-mail: ashorimohamad@yahoo.com